

Vašků, Vladimír

Premonstrátský klášter v Zábřdovicích

In: Vašků, Vladimír. *Panovnické konfirmace pro moravské kláštery v 18. století : novověké úřední revize středověkých a raně novověkých listin.*
Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1981, pp. 123-135

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121683>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PREMONSTRÁTSKÝ KLÁŠTER V ZÁBRDOVICÍCH¹

Nařízení Karla VI. z r. 1731 o povinném předkládání privilegií ke konfirmaci zůstalo u zábrdovického kláštera bez ohlasu. Teprve reskript Marie Terezie z roku 1746² vyburcoval klášter z netečnosti a přiměl jej k tomu, aby sepsal požadovanou suppliku a předložil ji 15. června 1747 u České dvorské kanceláře ve Vídni.

K sepsání jsou přiloženy ověřené opisy následujících 27 listin:³

1. — — —. —⁴ = CDB II č. 363. Přemysl I. bere do ochrany klášter založený v Zábrdovicích šlechticem Lvem z Klobouk, vyjmenovává a potvrzuje statky a imunity udělené klášteru markrabětem Vladislavem Jindřichem a statky darované Lvem z Klobouk a jeho manželkou. *Falzum!*⁵

2. 1234 — —. Opava = CDB III č. 97. Markrabě Přemysl osvobozuje klášterní vesnici Levice od všech služebností a břemen a uděluje jí plnou svobodu podle znění („*secundum tenorem*“) privilegií kláštera velehradského (zdůrazňuje zejména zákaz vstupu úředníků do vsi).

3. 1210 — —. Brno = CDB II č. 364. Přemysl I. dává na vědomí, že Lev z Klobouk, komorník brněnské provincie, založil se souhlasem olomouckého biskupa Roberta a markraběte Vladislava Jindřicha klášter v Zábrdovicích, uvádí statky darované klášteru markrabětem Vladislavem Jindřichem a Lvem z Klobouk a svobody udělené klášteru markrabětem Vladislavem Jindřichem. *Falzum!*⁶

4. 1235 března 28. Brno = CDB III č. 107.⁷ Markrabě Přemysl uděluje zábrdovickému klášteru tytéž svobody, jichž požívá klášter velehradský.

5. 1240 května 16. Brno = CDB III č. 232. Václav I. daruje klášteru přilehlý mlýn kdysi Darenův s rybolovem až po mlýn Mikulášův.

6. 1283 prosince 1. Brno = RBM II č. 1303. Hartman z Holštejna odkazuje vesnici Bukovinku s kostelem, lesy a jiným příslušenstvím.⁸

7. 1298 června 18. Praha = RBM II č. 1804. Václav II. dovoluje, aby klášterní ves Klobouky byla místem tržním, a vydává ustanovení o tamním soudě, jemuž podřizuje klášterní poddané v Kloboukách i v jiných vyjmenovaných klášterních vsích, vyjímaje je z pravomoci moravských zemských úředníků.

8. 1321 prosince 1. Moravský Krumlov (jen opis)⁹ = RBM III č. 740. Jindřich z Lipé, nejvyšší maršálek Království českého a moravský zemský hejtman, dává křtinskému kostelu, náležejícímu k zábrdovickému klášteru, mlýn s příslušenstvím ve Křtínách.

9. 1343 dubna 13. Brno = RBM IV. č. 1250. Markrabě Karel konfirmuje insertně listinu markraběte Přemysla z 28. března 1235 (= č. 4).

10. 1379 května 19. — = AZK č. 913. Klášter sv. Tomáše v Brně se zavazuje zachovat rozhodnutí, které ve sporu mezi ním a klášterem zábrdovickým o desátky ze dvou polí ležících mezi Královým Polem a Husovicemi vynesli dva vyjmeno-

vaní správce kostelů sv. Jakuba a Všech svatých a dva vyjmenovaní brněňští měšťané.

11. 1388 února 5. Olomouc = AZK č. 966. Jan z Hulína, probošt v Olbramkosteletě a oficiál olomouckého biskupství, rozhoduje spor mezi klášteřem a Smilem ze Šternberka, jinak ze Zábřehu, o majetek v Částkovicích.

12. 1422 srpna 23. Norimberk = AZK č. 1228. Zikmund Lucemburský ruší dary a zástavy učiněné z majetku klášteřa a dovoluje, aby se klášteř ujal svých statků a zvolil si ochránce.

13. 1442 května 4. Brno = AZK č. 1331. Olomoucký biskup Pavel dává zlistinit veřejným notářem Zdeňkem, synem Blažeje z Uhřetic, své rozhodnutí, které učinil jako zvolený rozhodčí v majetkovém sporu mezi klášteřem a mistrem Křišťanem z Hradce Králové, profesorem teologie a proboštem u sv. Petra v Brně.

14. 1452 prosince 8. Vídeň = AZK č. 1392. Ladislav Pohrobek potvrzuje insertně listinu 1362 prosince 25. (nebo 1363 března 25.). Královo Pole (Nová Ves)¹⁰ (= RBM VII č. 1304 = AZK č. 804 = CDM IX č. 311; jen insert v listině Ladislavově), v níž markrabě Jan Jindřich vyjímá klášteř, jeho statky a jeho poddané z pravomoci markraběcích úředníků.

15. 1464 října 31. Brno = AZK č. 1481. Jiří z Poděbrad potvrzuje všeobecné privilegia udělená klášteřu svými předchůdci, z nichž se zmiňuje o kráľích Přemyslovi a Karlovi a o markrabětech Přemyslovi, Janovi a Joštovi, a insertně (falešnou) listinu Přemysla I. z r. 1210 (= č. 3).¹¹

16. 1483 dubna 24. Budín = StAB, fond E 59, sign. 16. Matyáš Korvín potvrzuje reprodukcí¹² smlouvy mezi klášteřem a Jindřichem, Janem a Jimramem z Doubravice o třech vyjmenovaných klášteřních statcích.¹³ Kromě toho se zavazuje za sebe i za své nástupce, že nebude zcizovat klášteřní statky.

17. 1483 dubna 28. Budín = StAB, fond E 59, sign. 17. Matyáš Korvín potvrzuje insertně (falešnou) listinu Přemysla I. z r. 1210 (= č. 3), zmínkově privilegium markraběte Jana¹⁴ a všeobecně ostatní privilegia udělená klášteřu svými předchůdci. Kromě toho dovoluje, aby klášteř bez překážky ze strany zejména brněňských měšťanů šenkoval vlastní víno ve své krčmě nedaleko klášteřa.¹⁵

18. 1493 června 1. Budín = StAB, fond E 59, sign. 21. Vladislav Jagellonský potvrzuje insertně listinu Matyáše Korvína z 24. dubna 1483 (= č. 16).

19. 1514 září 30. Budín = StAB, fond E 59, sign. 19. Vladislav Jagellonský potvrzuje insertně listinu Matyáše Korvína z 28. dubna 1483 (= č. 17).

20. 1532 května 15. Brno = StAB, fond E 59, sign. 26. Klášteř v Nové Říši prodává klášteřu zábrdovickému pustou ves Martinice u městečka Klobouk za 100 zlatých a za roční plat 6 věder vína.

21. 1537 března 18. Praha = StAB, fond E 59, sign. 20. Ferdinand I. potvrzuje všeobecně privilegia udělená klášteřu svými předchůdci.

22. 1554 května 22. Brno = StAB, fond E 59, sign. 29. Moravský podkomoří Přemek z Víckova na Prusinovicích a moravský prokurátor Ambrož z Otrštorfu na Lipůvce prostředkují smlouvu mezi špilberským hejtnanem Kůrkou z Kurkyně, klášteřem u sv. Tomáše v Brně a Matyášem Muňkou z Ivančic na jedné straně a zábrdovickým klášteřem a Václavem Černoorským z Boskovic na straně druhé o jezu na Svitavě pod zábrdovickým klášteřem.

23. 1613 října 3. Horní Klobouky = StAB, fond E 59, sign. 40. Moravský prokurátor Vilém Muňka z Ivančic a další vyjmenovaní mluvčí prostředkují smlouvu mezi klášteřem a vladýkou Janem Adamem z Víckova o lese Nedanově a o vinohradech a polích, jejichž hranice se stanoví.

24. 1614 února 26. Jedovnice = StAB, fond E 59, sign. 41. Moravský prokurátor Vilém Muňka z Ivančic a další vyjmenovaní mluvčí prostředkují smlouvu mezi klášteřem a rytířem Janem Drnovským z Drnovic o hranicích vyjmenovaných sporných pozemků a lesů.

25. 1626 června 23. — (jen opis)¹⁶ = Dvanáct mistrů mlynářského cechu v Brně

prostředkuje novou smlouvu mezi klášterem zábrdovickým, kartuziánským v Králově Poli, svatotomášským v Brně a městem Brnem o jezu u mlýna Radlasu, protože ačkoliv existovala smlouva z roku 1594, bylo s jezem za nedávné rebelie a válečných zmatků i přičiněním rebelantských držitelů mlýna nakládáno protiprávně.

26. 1629 května 4. Vídeň = StAB, fond E 59, sign. 44. Ferdinand II. potvrzuje insertně listinu Ferdinanda I. z 18. března 1537 (= č. 21) a kromě toho dovoluje, aby klášter vymáhal zpět všechny své zcizené statky.

27. 1690 září 11. Vídeň = StAB, fond E 59, sign. 85. Leopold I. potvrzuje insertně listinu 1690 června 5. Boskovice (jen insert v konfirmaci Leopolda I.), která je smlouvou mezi Zuzanou Kateřinou Liboríí hraběnkou z Ditrichštejna, roz. ze Zástřizla a klášterem o věčné fundaci kostela ve Křtinách a kaple v Jesenci.

Klášter se podrobil konfirmačnímu řízení se značnými rozpaky; vyplývá to z toho, jak svou suppliku formuloval. Konstatoval v ní totiž, že z toho, co je obsaženo v předložených listinách, vlastní nyní sotva čtvrtinu, a to „per injurias temporum“ zejména v důsledku škod, které utrpěl v roce 1645 při obléhání Brna Švédy, kdy si nepřátelská armáda zřídila hlavní stan právě v klášteře, vyhnala z něho řeholníky a při svém odchodu jej zcela zničila; tehdy prý také přišel klášter o většinu svých lokalit („Ortschaften“). Konkrétní výčet ztracených statků však klášter již nevedl.

Ani úřady se nenamáhaly srovnáváním obsahu listin se současným stavem majetkové držby kláštera a postupovaly při konfirmačním řízení zcela formálně, s navykou rutinou. I tak jim však trvalo jen meritorní vyřízení žádosti přes tři roky; a další rok si vyžádala realizace meritorního rozhodnutí.

Teprve v únoru 1748 byla supplika (podaná u dvora, jak víme, v červnu 1747) postoupena moravskému tribunálu.¹⁷ Ten se sice již 7. března 1748 rozhodl zaslat ji k vyjádření úřadu zemských desk, ale vůbec mu zřejmě nevadilo, že požadované vyjádření nebylo dodáno ještě ani na jaře 1750. Teprve když urgovala záležitost sama Marie Terezie, poslal tribunál zemským deskám 23. dubna 1750 nevlídnou a naléhavou upomínku.¹⁸ Odpovědi na ni se dočkal 25. května 1750, kdy úřad zemských desk konečně presentoval u tribunálu své vyjádření, datované 13. května 1750. Pozdní dodání zdůvodňoval úřad zemských desk tvrzením, že původní tribunální příkaz je sice datován 7. března 1748, avšak úřadu zemských desk prý došel až 10. ledna 1750.¹⁹

Pokud se týká podstaty věci, sdělil úřad zemských desk, že nemá proti konfirmování listin zábrdovického kláštera žádných námitek, a doporučil jen připojení obvyklé omezovací klauzule.

K tomuto stanovisku se pak přiklonil i tribunál, který si sice byl vědom toho, že privilegia jsou zastaralá, ale nechtěl zřejmě tuto skutečnost příliš zdůrazňovat. Své dobrozdání pro panovnici z 15. června 1750 formuloval totiž v tom smyslu, že bývá-li beztak vždy zvykem konfirmovat zastaralá („*invetustirte*“) privilegia tím způsobem, že se připojí omezovací klauzule, kterou se učiní zadost právům královským, veřejným i právům třetích

osob, pak nic nebrání tomu, aby se postupovalo stejně i u privilegií kláštera zábrdovického.

A v duchu tohoto doporučení (za něž klášter zaplatil u tribunálu taxu 50 zlatých a 6 krejcarů)²⁰ byla vydána i hromadná confirmace Marie Terezie, datovaná ve Vídni 25. července 1750 a inserující doslovně všech 27 předložených listin. (Orig. ve StAB, fond E 59 sign. 86.) Víme ovšem, že datum confirmace odpovídá datu meritorního rozhodnutí o jejím vydání. Realizace meritorního rozhodnutí (tj. fyzické vyhotovení listiny a její předání příjemci) byla — obdobně jako v jiných případech — podmíněna zaplacením taxy a vyžádala si tentokrát další rok.

Podle výměru taxačního úřadu při Directoriu in publicis et cameralibus z 21. srpna 1750 měl klášter za confirmaci zaplatit 3000 zlatých. Tato vysoká částka (která se v té době rovnala dvěma celoročním platům tribunálního asesora!) se ve výměru zdůvodňuje (patrně jako jakási pokuta) tím, že klášter v rozporu s vydanými nařízeními nepožádal o confirmaci již za vlády Karla VI.²¹

Jak se dalo očekávat, obrátil se klášter na panovnici s prosbou o snížení taxy. V suplice podané 7. září 1750 se zábrdovický opat především snažil mnohohlavně vysvětlit, proč nemá confirmaci od Karla VI. Zmínil se o náhlých úmrtích jednak svého předchůdce v opatské hodnosti, jednak někdejšího právního zástupce kláštera, a poukázal zejména na časté stěhování klášterního archivu v dobách válečného nebezpečí a na zmatky, které z toho všeho vzešly a které způsobily, že mnohé písemnosti nejsou dosud k nalezení. Vzhledem k tomu je prý možno se domnívat, že za vlády Karla VI. klášter o potvrzení svých listin sice požádal, ale potom prý asi confirmace někde uvázla.²² V další části suppliky pak opat tvrdil, že klášterní majetek je malý, a připomněl škody, které klášter utrpěl za nepřátelského obléhání Brna.

Prosba byla tentokrát vyslyšena, a taxa snížena o celou jednu třetinu. Vyplývá to z poznámky, která je zaznamenána na konceptu confirmační listiny a která uvádí, že 31. října 1750 zaplatil klášter taxu ve výši 2000 zlatých. Reskript, jímž bylo moravské reprezentaci a komoře, nástupkyni tribunálu ve správě země, dáno udělení confirmace na vědomí, byl však v Brně presentován teprve 18. srpna 1751; z toho je zřejmé, že s fyzickým vyhotovením confirmační listiny (jejíž opis byl k reskriptu původně přiložen)²³ se u dvora ani po zaplacení taxy příliš nespěchalo.

Josefínská fáze confirmačního řízení svým průběhem i mezerovitostí pramenů, jež jsou nám k dispozici, připomíná to, s čím jsme se setkali již u kláštera hradiského (kap. VI.). Neznáme totiž text klášterní suppliky, nevíme ani, kdy byla u dvora podána, a pokud jde o listinnou přílohu, lze jen z výsledku řízení usoudit, že šlo o ověřený opis tereziánské confirmace.²⁴ Není nám ani známo, kdy došla suplika ode dvora ke guberniu, víme však (z opisu guberniálního dekretu), že 22. února 1782 pověřilo gubernium vypracováním fiskálního vyjádření komorního prokurátora

Lerchenheima,²⁵ že — podobně jako u kláštera hradiského — patrně samostatně gubernium předem přeškrtnulo nebo podtrhlo v příloze závadná místa²⁶ a že Lerchenheim se zhostil svého úkolu úplně stejným způsobem jako u listin hradiských — totiž tak, že ve své kratičké relaci z 2. března 1782 prohlásil, že privilegia zábrdovického kláštera by mohla být panovníkem potvrzena s výjimkou zcela přeškrtnutého privilegia markraběte Přemysla a s výjimkou dalších podtržených pasáží.²⁷

A stejně jako v hradiském případě jsme i zde nuceni rekonstruovat závadné pasáže, podtržené nebo přeškrtnuté v ověřeném opise tereziánské konfirmace (který už nemáme k dispozici), až z výsledné konfirmační listiny Josefa II., která je datována ve Vídni 26. dubna 1782 (orig. ve StAB, fond E 59, sign. 87) a která inseruje hromadnou konfirmaci tereziánskou z 25. července 1750. Srovnáním inserovaného textu tereziánské konfirmace s jejím textem originálním usvědčíme ovšem opět z nepravdivosti obvyklou floskuli, která nám chce v naráci josefínské konfirmace namluvit, že inserování potvrzených listin je doslovné. Zjistíme naopak četné vynechávky, o nichž předpokládáme, že odpovídaly škrtnům a podtržením provedeným v ověřeném opise tereziánské konfirmace, příloženém k suplice.²⁸ A jestliže jsme už u hradiských listin poukázali na jisté nedůslednosti, k nimž došlo při vyznačování a pak při vynechávání závadných ustanovení, pak u listin zábrdovických musíme konstatovat, že nedůslednosti, jichž se dopustil revidující (guberniální?) úředník,²⁹ dosahují takového stupně, že lze mluvit přímo o frapantní nedbalosti.³⁰

Tak bylo sice přeškrtnutím označeno za závadné a pak při inserování vynecháno celé imunitní privilegium markraběte Přemysla z roku 1235 (č. 4), avšak o několik stránek dále si je přesto můžeme v josefínské konfirmaci přečíst, a to v plném znění, jako součást speciální insertní konfirmace markraběte Karla z roku 1343 (č. 9).³¹

Pokud jde o vynechávky částečné, uskutečněné vypuštěním podtržených závadných pasáží, bylo jimi postiženo osm listin (č. 1, 3, 14, 15, 16, 17, 18, 19), namnoze však velmi povrchně. V nedatované listině Přemysla I. (č. 1) je vynechán z klatby pronesené třemi biskupy závěr „*excommunicaverunt et perpetualiter Gehenne deputaverunt*“, ale tak nešťastně, že se předcházející část věty stala gramatickým torzem bez logického smyslu.³² Správně by bylo vynechat větu celou, a to jak z hlediska gramatického, tak i především z hlediska věcného, protože — jak víme z posudků fiskálního adjunkta Rosenzweiga — josefínský osvicenský absolutismus byl alergický nejen na vyhrožování věčným zatracením, nýbrž na jakékoli sankcionování panovnických počínů církevní autoritou vůbec. Místo toho se autor úprav zaměřil pouze na slova o exkomunikování a o pekle, ale ani v tom si nepočínal příliš pozorně, neboť na jiném místě téže listiny klidně ponechal bez zásahu zmínku o sítích satanových.³³ Závažnější však je, že přešel bez povšimnutí dokonce i ustanovení o imunitě, zejména tu část, která mluví o osvobození všech klášterních statků od daní.

Přítom v další listině Přemysla I. z r. 1210 (č. 3) obdobné osvobození klášterních poddaných od daní (i od některých dalších povinností vůči státu) patrně za závadné označil, neboť v insertu listiny č. 3 chybí v josefinské confirmaci následující věta: „*Nullus homines cenobii inquietet pro castrorum edificatione nec pro collectis infestet, nec quatuordecim nummos ab hominibus ad cenobium spectantibus exigat, sed secundum quod inclytus frater noster instituit, ita sit ratum.*“ Na druhé straně však zůstala v této listině ponechána bez vynechávek pasáž o přenechání výnosu některých pokut klášteru, jako např. starobylé právo hlavy aj. Obdobně jako u listiny č. 1 bylo problematické i zde ponechání skoro celé biskupské sankce; z ní byla vypuštěna pouze tři slova („*perpetuo feriat anathemate*“), a to zase tak, že vznikl výšin z větné vazby.

V listině markraběte Jana Jindřicha z roku 1362, která je součástí speciální insertní confirmace krále Ladislava z roku 1452 (č. 14), byla shledána závadnou, a tedy vynechána pouze věta týkající se **poddanských odúmrťí**: „*Decernentes virtute presentium, ut de bonis decedentium subditorum nostrorum nullus se presumat intromittere, sed ipsa debeant ad vestram dispositionem perpetuo pertinere.*“ Zato však hlavní obsah listiny, totiž exempce z pravomoci zemských úředníků, je do josefinské confirmace převzata doslova, a to ovšem zase v důsledku povrchnosti revidujícího úředníka, který přehlédl, že tu jde z hlediska současného platného právního řádu o jednu z nejnemožnějších výsad.

Ve smíšené confirmaci Jiřího z Poděbrad z roku 1464 (č. 15) je zredukována inserovaná listina Přemysla I. z r. 1210 (č. 3), a to přesně o tytéž pasáže, které byly vynechány již při jejím samostatném (nezprostředkovaném) inserování do josefinské confirmace (viz výše). Přemyslova (falešná) listina č. 3 je v josefinské confirmaci inserována ještě dvakrát (v listině Matyáše Korvína č. 17 z 28. dubna 1483 a dvouvrstevně — přes listinu č. 17 — pak ještě v listině Vladislava Jagellonského č. 19 z roku 1514), a i v těchto obou případech je její znění upraveno do téže podoby jako při inserování prvním, nezprostředkovaném.³⁴ Původní nedůsledná úprava Přemyslovy listiny tak byla aspoň nadále důsledně zachovávána, to znamená, že všechna čtyři znění listiny č. 3 jsou v josefinské confirmaci naprosto stejná.³⁵ (Pokud by se to snad zdálo samozřejmým, připomeňme si, jak odlišně byl „vyřešen“ problém listiny č. 4.)

V listině Matyáše Korvína č. 16 z 24. dubna 1483 chybí známý nám již z předešlých kapitol „závadný“ závazek směřující proti volné dispozici panovníků s klášterním majetkem: „*Nos vero sicut iuste non possumus, ita nec debemus neque successores nostri, marchiones Moravie, poterint prefata aut quevis alia bona a sepedicto monasterio quacunquē necessitate exigente cuiquam inscribere aut quovis modo alienare. Et si quocunquē errore aut casu id ipsum per nos aut successores nostros contigerit, huiusmodi donationes, inscriptiones et obligationes tanquam iniustas, illicitas per presentes cassamus, annullamus et penitus nullius vigoris esse volu-*

mus.“ Tato pasáž je pak vynechána i ze zprostředkovaného insertu této Matyášovy listiny (č. 16) ve speciální confirmaci Vladislava Jagellonského č. 18 z roku 1493.

Ostatní listiny (č. 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27) jsou v josefínské confirmaci inserovány doslovně, to znamená, že v nich nebyly shledány žádné závady. Jsou-li však mezi těmito osmnácti nezávadnými listinami i privilegia č. 2, 7 a 9, je to další doklad povrchnosti a nedbalosti prováděné revize. Obsahem listiny markraběte Přemysla č. 2 z roku 1234 je úplné osvobození jedné klášterní vesnice od všech povinností a od obtěžování ze strany úředníků. K jejímu absurdnímu potvrzení ještě Josefem II. by jistě nedošlo, kdyby se byl její text dostal do rukou pečlivého úředníka typu takového Rosenzweiga.³⁶ A totéž platí o vynětí klášterních poddaných z pravomoci moravských zemských úředníků v listině Václava II. z roku 1298 (č. 7). Pokud jde o listinu č. 9, zmínili jsme se o ní již v souvislosti s listinou č. 4.³⁷

Vzhledem k tomu, co jsme výše zjistili, nebude tuším přehnané, označíme-li výsledný produkt revize zábrdovických privilegií — confirmační listinu Josefa II. z 26. dubna 1782 — za diplomatický zmetek, a to nejen ovšem z dnešního pramenovědného hlediska (po této stránce není na tom většina jiných josefínských confirmací o mnoho lépe), nýbrž už i z hlediska požadavků, které kladly na revizně-confirmací řízení předpisy doby josefínské. Pochybný byl proto význam confirmace i pro sám klášter. Privilegia se v té podobě, do jaké byla znetvořena v josefínské confirmaci, téměř vůbec nehodila k praktickému použití, protože v důsledku nekvalitně uskutečněných redukcí se nepodařilo dosáhnout plného souladu mezi obsahem starých listin a josefínským právním řádem; a ani skutečný tehdejší stav klášterního majetku se neshodoval s tím, co bylo zaznamenáno v privilegiích.

Avšak otázka praktické použitelnosti josefínské confirmace ztratila pro zábrdovické premonstráty brzy jakýkoliv smysl, neboť 24. července 1784 byl jejich klášter zrušen.³⁸

POZNÁMKY K VIII. KAPITOLE

- ¹ Tereziánskou fází konfirmačního řízení zachycují jednak písemnosti České dvorské kanceláře — SÚAr, fond, ČDK, sign. IV B 101, kartón 401, konvolut „Premonstrátský klášter v Zábřevicích 1629, 1647—1750“, jednak písemnosti moravského tribunálu — StAB, fond B 1, konvolut sign. O 13. O josefínské fázi skrovně informují písemnosti moravského fiskálního úřadu — StAB, fond D 15, kartón 733. Originály listin jsou uloženy v archívu kláštera — StAB, fond E 59.
- ² O normálních vydaných v konfirmačních záležitostech Karlem VI. a Marií Terezií viz v úvodu této práce.
- ³ Ověřený opis každé jednotlivé listiny představuje samostatnou písemnost, s výjimkou listin č. 12 a 14, které mají ověřený opis společný. Vidimačními formulami opatřil jednotlivé opisy registrátor moravského tribunálu, a to postupně od 11. března do 6. června 1747. Originály ověřených opisů jsou ve fondu ČDK (viz citaci v pozn. 1), prosté opisy pak ve fondu B 1 (viz citaci rovněž v pozn. 1). Protože jednotlivé opisy nejsou nijak označeny (suplika je souhrnně označuje všechny dohromady jako přílohu „A“), uvádím v následujícím seznamu listiny v tom pořadí, v jakém byly později inserovány do tereziánské konfirmace.
- ⁴ Listina nemá datum uvedené v běžných chronologických údajích, odvolává se však na jistou historickou událost: „*Tunc temporis hec acta sunt, cum filia regis Ungarie in Teutonium deportabatur: tunc rex Boemie fecit prandium die sabbati in Clobuch et die dominica in Zabřidouch*“. Tím se chce listina, která je ovšem falešná (viz následující poznámku 5), hlásit do doby po 15. květnu 1211. (Srov. V. Novotný, *České dějiny* 1/3, s. 287, pozn. 5, s. 616, pozn. 1, a J. Šebánek, AZK č. 9, pozn. 9; Šebánek uvádí i další literaturu.) G. Friedrich v CDB a J. Šebánek v AZK však zařadili její otisk, resp. regist až před otisk, resp. regist jiné falešné listiny Přemysla I. (č. 3), která má datum 1210; učinili tak proto, že (jak konstatoval výslovně J. Šebánek) falzum č. 1 vykazuje méně pokročilý (tedy skrovnější) stav klášterního jmění než falzum č. 3.
- ⁵ Podle zjištění G. Friedricha, který uvádí v základní poznámce u otisku listiny v CDB důvody, proč nemůže být listina pravá, je falzum psáno rukou náležející do první poloviny 13. století.
- ⁶ Falzum je podle Friedrichova zjištění (v záhlavní poznámce v CDB, kde viz i důkazy falešnosti) psáno rukou první poloviny 13. století (tedy podobně jako falzum č. 1; nejde však o ruku totožnou).
- ⁷ Listina se dochovala ve dvou exemplářích. V ověřeném opise jde o exemplář označený v CDB jako A 1.
- ⁸ Originál, který byl na faře ve Křtinách, je dnes neznámý; existuje však fotografie originálu, pořízená po druhé světové válce J. Šebánkem a S. Duškovou a uložená na diplomatářovém pracovišti filozofické fakulty v Brně. Jinak známe text listiny ze zábrdovických análů (StAB, fond G 10, rkp. 296/I,

- fol. 43' — 44), dále z ověřeného popisu přiloženého ke konfirmační žádosti (viz výše pozn. 3) a z insertu v tereziánské konfirmaci z 25. července 1750 (o ní viz dále).
- ⁹ Text se dochoval v zábrdovických análech (StAB, fond G 10, rkp. 296/I, fol. 77'—78), dále v ověřeném opise přiloženém ke konfirmační suplice a konečně jako insert v tereziánské konfirmaci.
- ¹⁰ Viz kapitolu I, poznámku 11.
- ¹¹ Jak patrně, je Jifíkova listina, co do typu, smíšenou konfirmací, která se skládá z konfirmace bezinsertní (a to všeobecné kombinované se zmínkovou) a insertní.
- ¹² Viz níže poznámku 13.
- ¹³ Jak se uvádí v Matyášově listině, statky daroval Doubravicům král Zikmund, ale pak prý tento dar jako neprávem učiněný odvolal. (Odvolání prý Zikmund uskutečnil „*per litteras patentes, quas etiam vidimus*“.) Podle smlouvy, jejíž obsah se v listině Matyášově reprodukuje, smějí Doubravicové užívat statků za určitých podmínek až do své smrti. Smlouva měla písemnou formu; vyplývá to ze slov Matyášovy listiny, která praví: „... *quas pacta et inscriptiones inter partes vicissim desuper data clarius in se continent*“. Text smlouvy (tím méně originál) se však nedochoval; neznáme ani její datum, protože Matyášova listina je neuvádí.
- ¹⁴ Zmínka o privilegii markraběte Jana je formulována poněkud šfřeji, než bývá u zmínkových konfirmací zvykem. V naraci se totiž o tomto privilegii mluví jako o „*privilegium felicitis memorie domini Joannis, marchionis Moravie, declarans, sub cuius tutela et protectione prefatum monasterium esse et permanere debeat*“, v dispozici pak jako o „*pretactum privilegium domini Johannis, marchionis Moravie, de tuicione seu protectione dicti monasterii*“. To sice poněkud připomíná konfirmaci regestovou, ale protože formulace „*regestu*“ je značně neurčitá a protože chybějí i další náležitosti, podle nichž by bylo možno listinu (samou o sobě!) identifikovat (datum!), označují tuto část Matyášovy konfirmace za konfirmaci (jen) zmínkovou. Stylizátor Matyášovy listiny měl sice zřejmě na mysli Janovu listinu RBM VII č. 1304 (viz v listině č. 14), avšak k této pravděpodobné identifikaci dospějeme až na základě našeho seznamu, nikoliv ze samotné zmínky, a i tak není tato identifikace jistá; mohlo by jít případně i o úplně jinou Janovu listinu, která se nedochovala.
- ¹⁵ Jako celek je listina Matyáše Korvína typickou polokonfirmací: první její část je konfirmace, v tomto případě *smíšená* — tj. *insertní* + *bezinsertní* (*zmínková* kombinovaná se *všeobecnou*); druhá část pak obsahuje udělení dalších práv, a to bez přímé souvislosti s částí konfirmační.
- ¹⁶ Text se dochoval jednak v ověřeném opise přiloženém ke konfirmační suplice, jednak jako insert v tereziánské konfirmaci.
- ¹⁷ Reskript Marie Terezie je datován 15. února a u tribunálu presentován 29. února 1748.
- ¹⁸ O královnině urgenci, která se týkala nejen kláštera zábrdovického, nýbrž i ještě několika dalších klášterů, jsme pojednali již v úvodu této práce. Připomeňme si, že šlo o reskript z 24. ledna 1750, adresovaný moravské reprezentaci a komoře (která mezitím převzala v důsledku správních reforem konfirmační agendu), a že reprezentace a komora se obrátila na tribunál s dotazem, zda u něho některé z ugovaných konfirmačních suplik nevážnou. V odpovědi z 23. dubna 1750 sdělil tribunál reprezentaci mj., že pokud se týká kláštera zábrdovického, nedošlo dosud tribunálu vyjádření zemských desk, kam byla suplika postoupena, a proto prý zaslal zemským deskám dnešního dne (tedy teprve až současně se zprávou pro reprezentaci) upomínku („... *da dann sotaner gutachtlicher Bericht zur Zeit nicht eingekommen ist, so wird solcher daselbst* [tj. u úřadu zemských desk] *unterm heutigen dato wiederholt abgefodert*.“ StAB, fond B 1, v konv. sign. P 26).

- ¹⁹ Zároveň se úřad zemských desk zmínil i u upomínce („*decreto urgente*“) z 23. dubna a poznamenal, že došla 6. května.
- ²⁰ Poznámka „*Soluta taxa mit 50 Fl. 6 Kr.*“ je na originále tribunálního dobrozdání (SÚAr, fond CDK, kart. 401, v konv. Prem. kl. v Zábřdovicích) umístěna pod podpis zemského hejtmana a přísedících.
- ²¹ Ve výnosu se sice praví „*contra constitutionem Caroli 4ⁱⁱⁱ*“, ale to je ovšem omyl místo správného „6ⁱⁱⁱⁱ“.
- ²² Z opatových slov není jasno, co měl „uváznutím“ konfirmace vlastně na mysli — zda nedokončení konfirmačního řízení, nebo snad ztrátu hotové již konfirmační listiny. Sporné je ostatně i to, zda se uváznutí vztahuje na konfirmační listinu, nebo na konfirmační supliku. Nejasnost formulace je možná úmyslná. Příslušná část zní v suplice takto: „... *zu vermuten, wienach zwar vorhin unter glorreichster Regierung Euer... Majestät Herrn Vaters... die allergnädigste Confirmation deren Closterstiftsprivilegien alleruntertänigst angesuchet worden, nachgehends aber alwo erliegen geblieben seie.*“ (SÚAr, fond CDK, kartón 401, citovaný konvolut).
- ²³ Dnes opis konfirmace ve spise chybí.
- ²⁴ Srov. však níže poznámku 27.
- ²⁵ Tentokrát však na rozdíl od hradiského případu nemáme doklady o tom, že by se tak stalo až dodatečně a mimořádně na zvláštní žádost fiskálního adjunkta Rosenzweiga, ačkoliv jinak adresovalo gubernium své dekrety v konfirmačních záležitostech od konce roku 1782 Rosenzweigovi, a nikoliv Lerchenheimovi, který trpěl oční chorobou (viz o tom také v úvodu této práce).
- ²⁶ Že bylo grafické vyznačení závad dílem gubernia, soudíme jen podle analogie s případem žďárským (kap. IV.), kde se gubernium k autorství těchto podtržení výslovně přihlásilo. Že by u listin zábrdovických pocházely škrty a podtržení až od prokurátora Lerchenheima, nedá se ovšem zcela vyloučit, ale vzhledem k tomu, co víme o Lerchenheimově pracovním stylu, je to málo pravděpodobné. (Lerchenheim sám se ve svém vyjádření, o němž pojednáme dále v textu, zmínil o grafických úpravách zcela neosobně, takže se z jeho formulace nedá autorství úprav poznat.)
- ²⁷ Toto Lerchenheimovo „zábrdovické“ vyjádření se shoduje s jeho vyjádřením „hradiským“ (ze 4. března 1782) nejen obsahově, nýbrž i stylisticky: až na jméno kláštera a odkaz na přílohy je doslova stejné, což vzhledem k časové posloupnosti znamená, že v hradiském vyjádření je opsáno ze zábrdovického. — Pokud jde v zábrdovickém vyjádření o odkaz na příložená privilegia, která gubernium vrací („*sub A, B, C et D hiemit rückfolgende Privilegien*“), je nejasný. O jaké čtyři listiny šlo, když přece v guberniálním dekretu, jímž byla suplika postoupena Lerchenheimovi k vyjádření, se mluví pouze o příloze jedné („*Dieses [Ansuchen] mit der Beilage...*“) a když i z výsledku konfirmačního řízení vyplyne (jak poznáme), že všechna privilegia byla obsažena v příloze jedné, totiž v ověřeném opise hromadné tereziánské konfirmace? Není ovšem vyloučeno, že máme co činit pouze s nepřesnou formulací. Možná měl Lerchenheim na mysli nejen privilegia, nýbrž i ostatní písemnosti, které tvořily konfirmační spis; tak např. mohla vůči Lerchenheimovu vyjádření představovat jednu přílohu suplika, druhou ověřený opis tereziánské konfirmace (tedy vlastní příloha k suplice), třetí guberniální dekret (ten byl zřejmě také vrácen zpět, neboť ve fiskální registratuře je dnes pouze jeho opis) a čtvrtou nějaká další písemnost (např. nějaké další vyjádření — možná biskupovo, které bylo ev. zasláno Lerchenheimovi dodatečně k nahlédnutí, mohl to však být i překlad českých listin do němčiny, jak jsme se s tím již setkali, apod.). Hypoteticky by se nabízel ještě i jiná vysvětlení. Tak např. mohl zábrdovický klášter (podobně jako mutatis mutandis velehradští cisterciáci — viz kap. II) předložit jednotlivé listiny ve třech souhrnných ověřených opisech a k tomu

- ověřený opis celé tereziánské konfirmace; ale tu se pohybujeme jen na půdě dohadů.
- ²⁹ Je možné, že na vynechávky bylo — podobně jako v některých jiných případech — upozorněno v intimačním dvorském dekretu pro gubernium, resp. také v následném guberniálním dekretu pro krájský úřad, avšak tyto písemnosti se mezi archiváliemi pocházejícími z guberniální registry nedochovaly.
- ²⁹ Srov. výše poznámku 26.
- ³⁰ Nedbalost by sice mohla — dodávám zároveň jako doplněk k poznámce 26 — ukazovat na Lerchenheimovo autorství úprav, avšak pravděpodobnější je takové vysvětlení, že guberniálnímu úředníkovi šlo — podobně jako u listin kláštera žďárského — jen o „vzbuzení pozornosti“ komorního prokurátora, a proto škrtal a podírhoval jen letmo, více méně pouze náznakově, předpokládaje, že Lerchenheim revizi dokončí a dovede do důsledků; to se ovšem nestalo.
- ³¹ Listina č. 4 je stylisticky téměř doslova převzata z nedatované listiny markraběte Přemysla pro klášter hradiský (CDB III č. 106), která — jak jsme zjistili — rovněž neobstála, a tedy do josefínské konfirmace také inserována nebyla. Ale na rozdíl od listiny zábrdovické byla listina hradiská vynechána i z pozdější speciální konfirmace. Srov. v kapitole VI. výklad o listině č. 6 (8).
- ³² Po „úpravě“ zní totiž příslibná věta v josefínské konfirmaci takto: *„Hiis tres episcopi novem cereis ardentibus sententia apostolorum Petri et Pauli et auctoritate apostolica et dignitate, quam habent, quicunque presentium vel futurorum hec statuta violaverint.“*
- ³³ *„... ad expiationem omnium animarum, ut a sathane nexibus liberate, in qua sanctorum gaudent anime, eterna perfruantur ubertate“.* — Nebyla vynechána ani slova *„quod gladius noster adiungatur spirituali“*, ačkoliv je problematické, zda se takto pojatý vztah mezi církevní a světskou mocí shodoval s ideou osvícenského absolutismu.
- ³⁴ V listině č. 17 jsou kromě vynechávek týkajících se inserované listiny Přemyslovy vypuštěna ještě jiná tři slova z dispozice listiny konfirmující, a to *„confirmamus, immo innovamus“*, ale tu jde nesporně jen o omyl písaře. V dispozici listiny č. 17 je totiž použito osmi synonymních sloves, a snadno se stalo, že písař dvě z nich při opisování přehlédl.
- ³⁵ Je jisté pozoruhodné, jak si klášter koncem 15. a počátkem 16. století cenil své falešné zakládací listiny, dal-li si ji v této době třikrát speciálně konfirmovat. Zajímavé je i to, že ačkoliv měl zakládací listiny vlastně dvě (č. 1 a č. 3 — obě ovšem falešné), předkládal tehdy k potvrzení právě a pouze listinu č. 3. Ta byla totiž pro klášter výhodnější, protože (jak na to upozornil již J. Šebánek v AZK, č. 9, pozn. 9) rozsah klášterního majetku je v ní větší než v listině č. 1.
- ³⁶ Jestliže byla právem úplně vypuštěna listina č. 4, bylo by bývalo logické, aby byla vyřazena i listina č. 2, která se s částí obsahu listiny č. 4 shoduje. Srov. ustanovení *„sine omni excepcione ab universis servitutibus et honoribus specialibus sive communibus liberavi... ut nullus camerariorum seu beneficiariorum pre-nominatam villam pro aliqua molestacione vel occasione gravaminis audeat introire“* v č. 2 s články *„ab omni onere tributorum, vectigalium, collectarum, quatuordecim ad principem spectancium seu ad beneficiarios et aliarum... exactionum, quocumque nomine censeantur, esse absolutas...“* a *„ne villas eius camerarii intrent, pro quocumque negocia a castro per beneficiarios missi, inhibemus“* v č. 4.
- ³⁷ Pečlivěji konaná revize by se pravděpodobně pozastavila i nad všeobecnou konfirmací Ferdinanda I. č. 21 z roku 1537 (která je pak ještě inserována v listině Ferdinanda II. č. 26 z roku 1629) a označila by ji za *„referens sine relato“*. Vímeli však, že za jistých okolností byl i přísný Rosenzweig ochoten u všeobecných konfirmací aspoň ke kompromisu (srov. např. kap. V.), nemusíme považovat „připuštění“ listin č. 21 a č. 26 revizním sitem za příliš velký prohřešek proti duchu

a intencím josefínského konfirmačního řízení, zvláště když za „*relata*“ k listině č. 21 mohlo být docela dobře pokládáno dvacet listin předchozích, resp. po revizi aspoň těch devatenáct z nich, které byly — byť zčásti redukovane — k novému potvrzení doporučeny.

²⁸ Zda uvažovali o použití alespoň některých listin právní nástupci zrušeného kláštera (např. v souvislosti s všeobecně nařízeným konfirmačním řízením za Leopolda II. a Františka II.), nepodařilo se nám v pramenech zjistit.

